

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATE DE DREPT ȘI ȘTIINȚE SOCIALE
Școala Doctorală de Științe Socio- Umane

TEZĂ DE DOCTORAT

“ RĂSPUNDEREA JURIDICĂ.
STUDIU ASUPRA RĂSPUNDERII CIVILE DELICTUALE
DIRECTE ȘI RĂSPUNDERII PENALE ”

-REZUMAT-

Coordonator științific

Prof.univ.dr. Gheorghe Dănișor

Doctorand

Ordean Constantin

Teză elaborată în vederea obținerii

Titlului de Doctor în Drept

Craiova2013

CUPRINSUL TEZEI

Partea 1.

De la responsabilitate morală la răspundere juridică

Capitolul 1. Răspundere, responsabilitate, responsabilitate morală.

Secțiunea 1.

Despre Morală și Drept.	7
1.1. Fiat Justitia.	7
1.2. Dreptul, parte integrantă a Moralei.	15
1.3. De ce normare și nu doar lege morală?	26

Secțiunea 2.

Răspunderea Juridică.

2.1. Sensul responsabilității ca principiu al dreptului.	37
2.1.1. Responsabilitate și conștiința.	37
2.1.2. Responsabilitatea juridică.	41
2.2. Răspunderea juridică, formă a răspunderii sociale.	43
2.2.1. “ Meritul ” de a fi subiect al răspunderii juridice.	45
2.2.2. Răspunderea juridică- responsabilitatea juridică.	
Două noțiuni diferite.	51
2.3. Sancțiunea și dreptul statului de a pedepsi.	54
2.3.1. Formele sancțiunii.	59

Capitolul 2. Pedepșa

2.1. Ce este pedeapsa?	75
2.2. Elemente definitorii ale instituției “ pedeapsa ”.	86

2.3. Teorii privind fundamentul pedepsei.	90
2.4. Culpabilitate- Periculozitate.	105
2.5. Fapta ilicită, infracțiune și delict.	110
2.5.1. Caracterele și modalitățile conduitei ilicite.	110
2.5.2. Illicitul civil. Noțiune și trăsături.	120
2.5.3. Illicitul penal.	122
2.6. Măsura și personalitatea pedepsei.	132
2.7. Scopul pedepsei.	134
2.8. Resocializarea și reparațiunea.	148
2.9. Funcțiile și calitățile pedepsei.	153
2.10. Dualism și monism.	164

Partea 2

Răspunderea civilă delictuală pentru fapta proprie

Capitolul 1. Condițiile răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie.

Secțiunea 1.

Prejudiciul	172
1.1. Caracterele prejudiciului.	175
1.2. Tipuri de prejudicii.	191
1.3. Proba prejudiciului și repararea lui.	205
1.3.1. Repararea prejudiciului patrimonial.	207
1.3.2. Repararea prejudiciului moral.	209

Secțiunea 2.

Fapta ilicită.	214
2.1. Înțelesul noțiunii de faptă ilicită.	214
2.2. Obiectul ocrotirii.	216

2.3. Vinovăția.	219
2.3.1. Culpă și intenția.	224
2.3.2. Culpă civilă- culpă penală.	231
2.3.3. Dolul- intenția civilă.	234
2.4. Cauzele ce exclud caracterul ilicit al faptei.	237
2.4.1. Legitima apărare.	238
2.4.2. Starea de necesitate.	241
2.4.3. Ordinul ori permisiunea legii ori ordinul superiorului.	245
2.4.4. Consimțământul victimei.	247
<i>Secțiunea 3.</i>	
Raportul de cauzalitate.	250
3.1. Identificarea raportului de cauzalitate.	252
3.2. Prezumții legale de cauzalitate.	259
 Capitolul 2. Cauzele străine exoneratoare de răspundere.	
2.1. Distincția între cazul fortuit și forța majoră.	262
2.2. Fapta unui terț.	265
2.3. Fapta victimei.	267

Partea 3

Răspunderea penală a persoanei fizice

Capitolul 1. Infracțiunea- condiție primordială a răspunderii penale

Secțiunea 1.

Condițiile generale pentru existența infracțiunii.	270
1.1. Fapta să prezinte pericolul social al unei infracțiuni.	271

1.2. Fapta să fie săvârșită cu vinovăție.	280
1.2.1. Problema mobilului și a scopului în conduita umană.	281
1.2.2. Imputabilitatea.	286
1.2.2.a. Discernământul.	288
1.2.3. Formele vinovăției penale.	292
1.3. Fapta să fie prevăzută de legea penală.	294
Capitolul 2. Considerente asupra unor cauze ce înlătură caracterul penal al faptei.	
2.1. Legitima apărare.	297
2.1.1. Legitima apărare- instituție de drept penal.	300
2.1.1.a. Atacul din punct de vedere obiectiv.	306
2.1.1.b. Gravitatea pericolului.	322
2.1.2. Condiții privind apărarea.	323
2.1.2.a. Legitimitatea apărării.	323
2.2. Starea de necesitate.	337
2.2.1. Condiții ce privesc reținerea stării de necesitate.	340
2.2.1.a. Condiții referitoare la pericol.	340
2.2.1.b. Condiții referitoare la apărare.	342
2.3. Minoritatea.	344
2.3.1. Predelicvența la minori și combaterea ei.	349
2.3.1.a. Cauzele predelicvenței și combaterea lor.	356
2.3.2. Minorul- subiect activ al infracțiunii.	360
2.3.3. Minoritatea- cauză care înlătură caracterul penal al faptei.	364
2.3.4. Data săvârșirii faptei.	367
2.3.5. Discernământul.	369
2.3.6. Sancțiunile.	371
2.4. Iresponsabilitatea.	375

2.4.1. Responsabilitatea și discernământul.	377
2.4.2. Expertiza medico- legală psihiatrică.	386
2.4.3. Formele iresponsabilității.	390
2.5. Beția.	398
2.5.1. Starea de beție alcoolică (ebrietatea).	400
2.5.1.1. Etapele beției.	400
2.5.2. Beția patologică.	403
2.5.3. Alcoolismul cronic.	404
2.5.3.a. Delirium tremens.	405
2.5.3.b. Confuzia mentală alcoolică.	406
2.5.3.c. Halucinoza alcoolică.	407
2.5.3.d. Psihoza lui Korsakow.	407
2.5.3.e. Paranoia alcoolică.	407
2.5.3.f. Melancolia alcoolică.	408
2.5.3.g. Epilepsia alcoolică.	408
2.5.3.h. Pseudoparalizia alcoolică.	408
2.5.3.i. Poliencefalita superioară.	408
2.5.3.j. Nevritele alcoolice.	409
2.5.4. Beția rece.	409
2.5.4.a. Cocanismul.	409
2.5.4.b. Morfinomania.	410
2.5.5. Aspectele juridice ale beției.	410
2.5.5.1. Beția voluntară.	412
2.5.5.2. Beția accidentală.	417
Concluzii finale.	418
Bibliografia.	421

Cuvinte cheie: *morală, drept, responsabilitate, răspundere juridică, sancțiune, pedeapsă, faptă ilicită, resocializare, prejudiciu, raport de cauzalitate, pericol social, mobil, scop, imputabilitate, discernământ, legitimă apărare, stare de necesitate, minoritate, iresponsabilitate, beție.*

Decizia elaborării unei teze de doctorat cu tema prezentată anterior a fost luată pe fondul realizării unei analize judicioase a trei pilieri, respectiv: pedeapsa, răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală. Acest demers științific a avut la bază patru direcții de cercetare, ce s-au materializat în trei părți, șase capitole și șase secțiuni, ce completează conținutul, după cum urmează.

Prima parte, intitulată ***De la responsabilitate morală la răspundere juridică***, se dorește a fi o cercetare, pe trepte de evoluție, a ceea ce presupune Morala, Dreptul, rațiunea pentru care statul are “ dreptul ” de a pedepsi.

Primul capitol al acestei părți- *Răspundere, responsabilitate, responsabilitate morală*, urmărește promovarea idealului de justiție, nu divină, ci umană, realizată atât prin prisma valorilor morale ce călăuzesc viața socială, cât și prin intermediul normelor juridice, în vederea asigurării existenței și dezvoltării celei dintâi creații a omului, respectiv **societatea**.

În sociologie, justiția este asociată, de regulă, cu noțiunea de dreptate socială, desemnând standardul moral fundamental în cadrul vieții sociale. Ea îndeplinește un rol central în cadrul acțiunii sociale, sociologii abordând pe de o parte conceptul ca justiție materială- morală și politică, dar și formală- lege sau după lege, iar pe de altă parte, ca justiție distributivă- numită și socială, retributivă- operativă în baza principiului “după faptă și răsplată”.

În domeniul dreptului, justiția este, în primul rând, funcția determinantă a relațiilor sociale, prerogativa exclusivă a suveranității și puterii de stat, iar nu în ultimul rând, ea este sistemul instituțional prin intermediul căruia se poate realiza

justiția ca funcție. Ceea ce judecătorul urmărește prin înlăpuierea actului de justiție, este atingerea idealului de justiție, caracterizat prin egalitate și generalitate.

Al doilea capitol- *Pedeapsa*, se dorește a fi o relansare a discuțiilor purtate de ilustrii cercetători Petre Pandrea, Ion Tanoviceanu, Vintilă Dongoroz, Dimitrie Gusti, Ion Rădulescu- Motru, Mircea Djuvara, s.a., discuții care s-a oprit chiar înainte de momentul instalării regimului comunist în România. O încercarea de continuitate a dorit să realizeze prof. Vintilă Dongoroz (a cărui viziune asupra persoane- subiect de drept, a suferit o evidentă schimbare dată fiind noua realitate socio- politică, care nu mai tolera gandirea centrată pe individ- piatra de temelie a normei, ci milita pentru înlocuirea sa cu societatea-statul, ca element central al vieții sociale). Perioada comunistă nu mai cunoaște astfel generații de gânditori, de *filosofi ai dreptului penal*; personalitățile juridice ale vremii, precum Ion Ceterchi, Ion Râpeanu și alți slujitori ai catedrei de *Istoria Statului și Dreptului Românesc* oferă o abordare superficială, dată fiind influența bibliografiei ideologizate comuniste (abundă lucrările de specialitate ale autorilor sovietici- A.I. Vîșinschi), lucrări care de multe ori prezintă realități eronate, inexacte. Lucrurile erau firești să fie astfel prezentate, din moment ce teoria generală a dreptului comunist se fundamenta pe ideea că dreptul provine din ideologie, idee ce a permis schimbarea întregii filosofii a dreptului. Atât judecătorul cât și procurorul trebuiau să fie mânați de așa- numita „conștiință juridică socialistă”, „legalitatea populară”, „spirit revoluționar”.

Pedeapsa este una dintre cele trei instituții fundamentale ale dreptului penal alături de infracțiune și de răspunderea penală. Noțiunea de pedeapsă din limba română s-a transmis de la romani care denumeau sancțiunea penală „poena”. Cuvântul are însă origine și mai veche, deoarece romanii l-au preluat de la greci „poini”, iar aceștia din limba sanscrită „koena” care înseamnă verificare, socotire.

În fapt, însă, pedeapsa este o suferință pentru cel care a nesocotit legea penală. În fond, „răul” făcut constând în suferința victimei trebuie să fie „răsplătit” cu un „rău” făcut infractorului care trebuie să sufere și el pentru suferința victimei. Cu alte cuvinte, aceasta este răsplata, retribuția ca un echivalent al faptei și al vinovăției infractorului, susținere ce este fundamental concepției retributive.

Această concepție retributivă a căpătat apoi, în timp, într-o viziune modernă, multă substanță și forță pe lângă alte multe teorii privind fundamentul, scopul, esența și funcțiile pedepsei. Retribuția oferă, totodată, un fundament trainic și rațional caracterului aflictiv al pedepsei. Ar fi absurd ca răul care să urmeze inevitabil răului provocat de făptuitor să fie ceva benefic pentru acesta, să fie ceva care să nu provoace o durere, o suferință în conștiința individului. Aceasta suferință provocată de pedeapsă nu trebuie privită însă ca răzbunare, așa cum era privită la început, în vremurile trecute, ci trebuie privită și ca o îndreptare, având o generoasă funcție etică, ea fiind un „medicament al sufletului”, cum spunea Aristotel. Platon, de asemenea, spunea: „Cei ce se uită numai la aspectul dureros al pedepsei greșesc. Ei sunt orbi față de folosul ce rezultă dintr-înșiși nu știu că-i mai mare nenorocirea să n-ai sufletul sănătos, ci putred, nedrept și păcătos”.

Așadar, suferința privită ca un „rău” provocat infractorului, ce este și un „bine” pentru regenerarea sa morală – a făcut fapta își merită pedeapsa – și anume suferința determinată de constrângerea la care este supus condamnatul prin privarea sa într-un mediu de privațiuni și restricții, este fundamentul și esența pedepsei.

La această concepție retributivă, ca fundament și scop al pedepsei bazată pe caracterul ei aflictiv, se poate adăuga concepția apărării sociale, susceptibilă de numeroase discuții, sensuri, unele din ele împărtășite de doctrina statelor totalitare, apărare privită, însă, ca scop al pedepsei, prin prisma utilității sale sociale.

Mai exact, aplicarea unei pedepsei celui care a violat legea trebuie să conducă la prevenirea săvârșirii de fapte penale de către infractor – prevenție specială – precum și la descurajarea altor persoane din comunitate să mai săvârșescă astfel de fapte penale – prevenție generală apărând astfel statul contra „agresiunilor” interne care afectează ordinea de drept. Așadar, aplicând o pedeapsă, retribuția se îndreaptă către fapta trecută, consumată, pe când apărarea socială vizează comportamente viitoare, în sensul că infracțiunile ce pot avea loc, se impun a fi preîntâmpinate, înlăturate. De altfel, ideea utilizării pedepsei se regăsește și-n antichitate la romani. Astfel, Cicero spunea că orice pedeapsă este aplicată spre binele Republicii, iar Seneca spunea „persoanelor vinovate nu li se aplică pedepsele fiindcă au greșit, ci pentru ca să nu mai greșescă”.

De aceea, pedeapsa retributivă, aflictivă, justă în raport de gravitatea faptei și de persoana infractorului, poate fi unul din mijloacele eficiente, utile de apărare a societății, pentru spiritul de dreptate al conștiinței colective.

În acest mod poate fi înțeleasă concepția retributivă, represivă și cea vizând apărarea socială, mult discutate și controversate de-a lungul timpului. Astfel, celebrul jurist roman, Quintilian spunea „orice pedeapsă năzuiește spre pildă și nu spre răsplata răului făcut”. Însă o atare pedeapsă aplicată ce îmbracă atât forma represivă în persoana infractorului, cât și forma prevenției cu referire la alte persoane din acea comunitate în care trăiește infractorul, demonstrează substanța și întâietatea, așa cum s-a arătat, a concepției retributive ce poate constitui suportul apărării sociale.

Magistratul când pronunță sentința, mai exact când pronunță pedeapsa – aceasta este finalitatea procesului penal când se constată vinovăția – trebuie să aibă în vedere esența, funcția, dar și scopul pedepsei cu atâtea interpretări, poziționări și reverberații în fapt și în drept surprinse în timp. Magistratul sancționează o faptă trecută, dar privește și spre viitor pentru a preveni săvârșirea

altor fapte, de același infractor sau de alte persoane, prin funcțiile de intimidare și de exemplaritate a pedepsei, funcții atât de necesare în vederea ocrotirii valorilor sociale pe care legea penală le protejează.

Luând în considerare cele expuse mai sus precum și bibliografia studiată, am considerat că este necesară o analiză aprofundată a acestui subiect pentru a scoate în evidență complexitatea, diversitatea, spațialitatea și actualitatea cunoașterii noțiunii de pedeapsă, a ceea ce presupune întregul proces psihic al destinatarului ei, pe de o parte, iar pe de altă parte, am încercat în cadrul acestei secțiuni, să evidențiez, respectiv să insuflăm celui ce se află în ipostaza de judecător, de a conștientiza că o sancțiune penală, cu precădere una privativă de libertate precum *închisoare*, produce efecte traumatice de durată asupra individului, atât în planul personal cât și social; stigmatul închisorii menținându-se pe tot parcursul vieții individului, determinând ceea ce în sociologie poartă numele de efectul “bulgărelui de zăpadă”, care , în timp, produce fragmentarea Eu- lui și ruptura definitivă de societate.

În ceea ce privește răspunderea civilă delictuală pentru fapta proprie, deși problematica a fost tratată de autori consacrați în domeniu, o mare parte din ei fiind evocați pe parcursul lucrării, alegerea temei nu este lipsită de interes, din punct de vedere teoretic, neexistând un număr foarte mare de lucrări de specialitate care să abordeze această temă după intrarea în vigoare a noului Cod Civil.

Chiar dacă această parte din noul Cod Civil, nu diferă mult de ceea ce predecesorul său consacrase, deja creatorii săi au lămurit o serie de aspect neclare până acum, spre exemplu *tratarea prejudiciului în cazul pierderii șansei de câștig, ori lămurirea condițiilor în care se poate cere repararea prejudiciului prin ricoșeu*.

Deși elementele de noutate nu sunt așa de abundente precum în alte sectoare ale dreptului privat, gen materia succesiunilor, filiația, etc, creatorii Noului Cod

Civil au “ reabilitat ” fundamentele răspunderii civile delictuale, reușind să înlocuiască concepte ce de mult fie căzuseră în desuetudine, fie generaseră un lung șir de polemici, datorită în principal, setului de valori ocrotite, care schimbându-se, de la o generație la alta, nu a fost însoțit și de o adaptare (cel puțin) a normelor ce le ocroteau.

Partea a doua a tezei, ***Răspunderea civilă delictuală pentru fapta proprie***, este structurată pe două capitole, primul vizează *Condițiile răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie*, iar al doilea *Cauzele străine exoneratoare de răspundere*. Primul capitol analizează, de maniera a trei secțiuni, condițiile primordiale, cumulative, ce trebuiesc să fie îndeplinite pentru a se putea vorbi de o răspundere subiectivă, condiții ce existau și în vechea reglementare, însă ele au fost completate cu elementele de noutate aduse urmare a intrării în vigoare a Noului Cod Civil; este vorba, așadar, de **prejudiciu, fapta ilicită, raport de cauzalitate**.

În cadrul primei secțiuni am tratat aspectele referitoare la caracterele prejudiciului (respectiv, *să fie cert, direct, personal, să conste în atingerea unui drept subiectiv sau a unui interes legitim, să nu fi fost reparat*).

Prejudiciul este o modificare, o vătămare materializată printr- o pagubă, fiind consecința directă a faptei ilicite, prin care sunt încălcate drepturi cu caracter patrimonial sau nepatrimonial, transfigurată într- o diminuare economică și morală ce o suportă o persoană și care implică, conform legii, repararea de către autorul faptei sau de persoana chemată a răspunde conform legii civile. Noțiunea de *daună, pagubă* nu este sinonimă cu cea de *prejudiciu*, ea fiind susceptibilă de două înțelesuri:

- *Damnum injuria datum*, menționat pentru prima dată în legea aquiliană, făcând referire la sensul tradițional de prejudiciu sau pagubă;
- Sensul nou, cel de *despăgubire*.

Ori de câte ori Codul Civil vorbește de *dezdăunare*, va fi vorba de daună, pagubă; iar prin expresia *daune- interese*, dauna va fi înțeleasă ca despăgubire.

Constituie astfel prejudiciu, distrugerea sau aducerea în stare de ne folosință a unui bun, vătămarea unei persoane, fie fizic, fie sub aspectul atingerii valorilor personale nepatrimoniale legate în mod indisolubil de persoană, precum onoarea, reputația, calitatea de creator intelectual.

Elementele de noutate, aduse de Noul Cod Civil, vizează pentru început, caracterul cert, în sensul că, reglementează de o manieră mult mai clară incidente juridice, pe care vechiul Cod Civil, fie nu le reglementa- legiuitorul de la 1864 neprevăzându-le la acel moment, întrucât realitatea socială nu născuse astfel de situații, ce se cereau a fi reglementate, fie oferea o reglementară ce se dovedea a fi de multe ori pasibilă de mai multe interpretări (neexistând o abordare univocă din partea legiuitorului, problema reparării unor prejudicii, precum- *pierderea șansei de câștig*, a cunoscut o serie de puncte de vedere, nu de putine ori contrare chiar principiului echității raporturilor juridice civile, opinii născute în baza unei intime convingeri inivorată dintr-o interpretare, de multe ori, subiectivă, a problemei juridice deduse judecății). Astfel, art.1385 alin. 4 C.Civ- dacă fapta ilicită a determinat și pierderea șansei de a obține un avantaj sau de a evita o pagubă, reparația va fi proporțională cu probabilitatea obținerii avantajului ori, după caz, a evitării pagubei, ținând cont de împrejurări și de situația concretă a victimei- crează cadrul legal prin care se poate obține repararea prejudiciului produs urmare: *a ratării speranței unei reușite profesionale, eșuarea planurilor privind întemeierea unei familii, alterarea gravă a relațiilor de familie și divorțul soților, pierderea șansei de a câștiga un premiu, ratarea încheierii unei afaceri, pierderea ocaziei de a câștiga un proces*. În ceea ce privește caracterul direct, prin noile prevederi legale, se pune capăt acelor excese pe care jurisprudența anterioară le genera, anume de a a acorda daune morale pentru așa- numitele prejudicii create urmare a

distrugerii unui lucru, vătămării unui animal față de care solicitantul manifesta sentimente de afecțiune; adeptii unei astfel de teorii susținând că dispariția în orice fel a unui bun cu o valoare excepțională, a unui unicat, a unui obiect de artă, a unuia care reprezintă o amintire de familie, care avea pentru victimă o valoare sentimentală deosebită, neputând fi astfel înlocuit cu altul, dă nașterea unor suferințe psihice ce deschide calea dreptului la reparație. Art. 1390 alin. 1 și 2 Cod Civil luminează mult mai clar problema prejudiciului prin ricoșeu, limitând sfera persoanelor îndreptățite la dreptul de a cere repararea unui asemenea prejudiciu, *la persoanele ce au suferit un prejudiciu în urma morții victimei ce le datora întreținere legală*, precum și la *cei ce beneficiau de o întreținere voluntară din partea victimei*. Privitor la atingerea adusă unui interes legitim, din interpretarea dispozițiilor Codului Civil, se reține că lezarea unui simplu interes nu constituie prejudiciu ce trebuie despăgubit, în situația în care acesta are un caracter ilicit sau contrar regulilor de conviețuire socială, asta deoarece despăgubirea nu poate asigura ocrotirea a ceea ce este contrar legii sau ofensează morala. Prejudiciul civil se naște doar în ipoteza în care un subiect de drept nesocotește drepturile altui subiect, drept real sau de creanță, personal nepatrimonial sau interesul legitim (legitimitatea și seriozitatea, caracterul licit și moral al interesului fiind simple stări de fapt pot fi dovedite prin orice mijloc de probă) al altuia; interes licit ce rezultă din situația de fapt în care s-a aflat, care nu contravine ordinii juridice și moralei, constituind temei al dreptului de a obține repararea prejudiciului suferit.

În ceea ce privește *tipurile de prejudicii*, urmând linia directoare creată pe parcursul vechii reglementări și care se menține, în principiu, în noua legislație civilă se menține clasificare prejudiciului în *material și moral*; din care derivă prejudiciul prin ricoșeu- *pretium affectionis*, *pretium doloris*, *pretium pulchritudinis*, *prejudiciul iuventutis*, *pretium affectionis*.

Partea finală a secțiunii dedicate prejudiciului surprinde dispozițiile privitoare la *proba prejudiciului și repararea lui*, atât în cazul prejudiciului moral, cât și în cazul celui patrimonial. Astfel, fiind vorba de un simplu fapt juridic, dovada prejudiciului se poate realiza prin orice mijloc, inclusiv martori și prezumții. Deși vechiul Cod Civil, prevedea, ca regulă, că reparația se va face în natură, iar excepțional prin echivalent, cu titlu de noutate, actualul Cod Civil statutează că victima are posibilitatea de a opta fie pentru repararea în natură, fie prin echivalent, din rațiunea că există cazuri când victima nu mai dorește reparația în natură întrucât nu mai prezintă interes și nici nu ar mai reprezenta o veritabilă reparație integrală, motivat de faptul că dificilă ar fi repunerea în situația anterioară când societatea e mereu supusă fluctuației economice. Despăgubirea prin echivalent nu realizează o repunere în situația anterioară, ci are loc doar o acoperire a diferenței dintre situația anterioară și cea actuală a victimei.

Spre deosebire de vechiul Cod Civil, actuala legislație precizează expres modul de reparare a prejudiciului în anumite cazuri (cu caracter exemplificativ, nu limitativ) reglementate de art.1387-1393 C.Civ., coroborate cu art.1386 C.Civ. Spre exemplu acoperirea prejudiciului produs prin diminuarea capacității de muncă, ce are un efect de durată, se face conform art.1387 alin.2 C.Civ- “despăgubirea pentru pierderea sau nerealizarea câștigului din muncă se acordă, ținându-se seama și de sporirea nevoilor de viață ale celui prejudiciat, sub formă de prestații bănești periodice. La cererea victimei, instanța va putea acorda despăgubirea, pentru motive temeinice, sub forma unei sume globale”, coroborat cu art.1866 alin.3 C.Civ- “dacă prejudiciul are un caracter de continuitate, despăgubirea se acordă sub formă de prestații periodice “. O altă problemă pe care actualul Cod Civil o soluționează este legată de cum se rezolvă problema variației cuantumului despăgubirii acordate periodic, când prejudiciul înregistrează și el variații. Vechea legislație admitea posibilitatea intentării unei noi acțiuni în

despăgubire pe rațiunea că, fiind vorba de o nouă cauză, nu se putea opune autoritatea de lucru judecat a primei hotărâri, prin care s-a stabilit o despăgubire raportată la prejudiciul inițial, care ulterior a înregistrat agravări sau atenuări; Codul Civil actual, prin art.1386 alin.4- “ în cazul prejudiciului viitor, despăgubirea, indiferent de forma în care s-a acordat, va putea fi sporită, redusă sau suprimată, dacă, după stabilirea ei, prejudiciul s-a mărit, s-a micșorat ori a încetat ”, prevede fără nici un fel de impediment modul de soluționare a unei asemenea situații.

Prejudiciul nepatrimonial nu poate fi cuantificat într-o sumă de bani existența sa este uneori sensibil de perceput, lucru ce face dificilă repararea lui. Aprecierea lui trebuie făcută în funcție de *caracteristicile sale intrinseci*- anume, *importanța prejudiciului* (se apreciază în funcție de valoarea morală lezată prin fapta ilicită, importanța apreciată prin raportare la poziția subiectivă a victimei față de această valoare), *durata și intensitatea suferinței fizice sau psihice*(se cercetează prin raportare la gravitatea și multitudinea plăgilor, numărul de zile de îngrijiri medicale necesare vindecării, durata perioadei de imobilizare, perioadele de izolare impuse victimei), *fie ele contemporane momentului producerii prejudiciului, fie ulterioare lui, consecintele vătămătoare, etc*, cât și de *caracteristicile extrinseci*- *vârsta victimei, tipul prejudiciului* (de agrement, estetic, sexual), *sexul victimei, situația socio- profesională a victimei* (prezintă o importanță deosebită mai ales când este vorba de atingerea adusă onoarei, reputației, demnității profesionale, notorietate), *personalitatea victimei* (se are în vedere vârsta, nivelul de pregătire și cultură, experiența socială, gradul de sensibilitate).

Este greu să fixezi un criteriu pentru acordarea daunelor morale, cu toate acestea, un indiciu s-ar putea da judecătorului, respectiv, daunele morale să se acorde în funcție de situația socială a victimei, adică pentru același prejudiciu

moral, să fie acordată o despăgubire mai mare sau mai mică- după cum persoana vătămată, a suferit moralmente mai mult decât alta, raportat la situația pe care o are.

Secțiunea 2- *Fapta ilicită*, urmărește să lămurească, *in primo sermonis*, noțiunea de faptă ilicită; apoi încercăm, *in secundo sermonis*, să identifică obiectul ocrotirii civile, a valorii ce se impune a se apăra de atingerile unei fapte ilicite; *in tertia sermonis*, este tratată vinovăția; nu în ultimul rând sunt abordate cauzele ce exclud caracterul ilicit al faptei, ocazie cu care se va observa că, dacă în vechiul Cod Civil, nu exista o reglementare expresă a noțiunii de **legitimă apărare, stare de necesitate**, lămurirea noțiunilor făcându- se prin raportare la punctul de vedere al doctrinei penale, legiuitorul contemporan, nu a redefinit aceste noțiuni, ci a preluat, *lato sensu* putem spune, din domeniul penal, ceea ce anterior nu fusese reglementate expres în civil.

Fapta ilicită se caracterizează prin materialitate (conduita umană adoptată în societate), existența elementului psihic, subiectiv (voința de a avea o anumită conduită), reprobarea socială (legată sub aspect subiectiv, de greșală, iar sub aspect obiectiv, de caracterul ilicit al faptei).O faptă este ilicită în materia răspunderii civile delictuale, atunci când contravine legii și normelor de conviețuire socială, ori aduce atingere unui drept subiectiv sau cel puțin unui interes legitim al altuia. Caracterul ilicit al unei fapte desemnează faptul că acțiunea sau inacțiunea are caracter lezionar, crează un prejudiciu, aducând atingere dreptului obiectiv și regulilor de conviețuire socială.

M. Costin consideră că obiectul ilicitului juridic este reprezentat de ordinea juridică, pe motivul că atunci când este nesocotită o normă juridică, indiferent de ramura căreia îi aparține, se perturbă însăși ordinea juridică. Regulile de conviețuire socială nu sunt izvor de drept, apreciază Eliescu, respectarea lor este asigurată doar prin măsuri de influență, nu prin constrângerea statului, cum este

cazul normelor juridice. Față de acestea, concluzia ar fi că regulile de conviețuire socială, nefiind norme de drept, încălcarea lor nu ar constitui faptă ilicită. Raționament cât se poate de eronat, deoarece, chiar dacă unele reguli morale au fost transpuse de legiuitor în norme juridice, majoritatea “prelungesc” legea, îi determină conținutul, cum de altfel tot ele sunt cele care determină și precizează conținutul raporturilor juridice, al drepturilor subiective și al obligațiilor corelative. La regulile de conviețuire socială trebuie să ne raportăm în vederea stabilirii conținutului normei juridice încălcate, pentru a determina caracterul ilicit al acțiunilor sau omisiunilor săvârșite.

O situație particulară, intens controversată la un moment dat, o constituie *abuzul de drept*, anume, poate fi considerat abuzul de drept, faptă ilicită? Este cunoscut faptul că orice drept subiectiv nu poate fi exercitat în alte scopuri decât cele recunoscute de lege, pentru care a fost dat, respectiv nu trebuie exercitat cu intenția de a prejudicia pe alții, așa cum se arată și în art. 14-15 C.Civ. Exercițarea dreptului subiectiv, reprezentând materializarea acestor posibilități, este guvernată de o serie de reguli precum respectarea legii și a moralei; exercitarea numai în limitele sale externe, de ordin material și juridic; în limitele sale interne, adică potrivit scopului economic și social în vederea căruia este recunoscut de lege; cu bună credință. Așadar, dreptul exercitat cu depășirea limitelor sale stabilite prin normă, ori cu rea-credință, contrar ordinii publice și a bunelor moravuri, capătă caracterul unei fapte ilicite.

Sanționarea abuzului de drept este prevăzută în mod expres prin art.1353 C.Civ, cu reținerea art.15 C.Civ. De regulă, majoritatea drepturilor subiective sunt susceptibile de exercitare abuzivă, excepție ar face, spre exemplu exheredarea, revocarea donațiilor între soți, etc.

Ceea ce diferențiază, așadar, abuzul de drept de restul faptelor ilicite, îl constituie, după cum se observă mai sus, faptul că se comite numai în legătură cu

drepturile subiective; analiza lui rezumându- se doar la împrejurările în care a fost exercitat dreptul subiectiv.

În privința *vinovăției*, este de reținut faptul că ea nu se confundă cu fapta ilicită, nefiind nici sinonimă, exclusiv, cu noțiunea de *culpă*, ci ilustrează voința individului de a acționa ori nu într-un anumit fel, de a se abține liber (respectiv, în cunoștință de cauză); ea reflectă atitudinea psihică a omului atât față de acțiunea sau inacțiunea sa cât și față de rezultatul produs. Voința constituie:

- Facultatea fundamentală a spiritului uman, ce permite atingerea unui scop, determinând acțiunea.
- Capacitate și proces psihic de conducere a activității sub toate aspectele ei; sistem de autoreglaj superior, deoarece este efectuat precumpănitor prin cel de-al doilea sistem de semnalizare și implică deliberarea, scop și plan elaborat conștient, organizare a forțelor proprii prin stăpânirea unora și mobilizarea sau angajarea convergent-finalistă a altora.

Legătura autorului cu fapta sa implică două componente, unul de conștiință (latura intelectuală) și altul de voință (latura volitivă). În ceea ce privește *latura intelectuală*, respectiv reprezentarea la nivelul conștiinței a faptei și consecințelor, prezintă interes pentru judecător sub aspectul dacă autorul, la data comiterii faptei, a avut percepția faptei sale și a consecințelor, adică, dacă a existat o reprezentare la nivel psihic a acțiunii sau inacțiunii, dacă a fost conștientizat sau nu caracterul ilicit al acesteia, înțelegând inclusiv consecințele juridice; mai precis, dacă a avut cunoștință de cauză. *Latura volitivă* este legată de ideea de libertate a individului, deoarece doar când acționează liber individul are puterea deciziei asupra comportamentului său.

În ceea ce privește situația *cauzelor ce exclud caracterul ilicit al faptei*, se poate constata, în urma analizei dispozițiilor art.1345- 1348 C.Civ, 1360- 1364

C.Civ, la care se adugă art. 1353 și art.1355 C.Civ, că nici de această dată legislația civilă nu definește noțiunea de legitimă apărare, stare de necesitate, ci doar precizează, la art.1360 Civ., de exemplu, *că nu se datorează despăgubiri de către cel care, fiind în legitimă apărare, a cauzat agresorului pagube.*

Când norma civilă a împrumutat definiția legitimei apărări din dreptul penal, trebuie reținut că aceasta nu o prevede drept cauză ce înlătură vinovăția, ci ca una ce înlătură caracterul ilicit al faptei. Legiuitorul civil nu a avut în vedere nici dispoziția normei privitor la excesul justificat, deoarece s-a reținut că în materia dreptului civil, răspunderea se angajează pentru orice culpă (legiuitorul precizează la art.1360 alin.2 C.Civ. că *se poate* obliga la despăgubiri pentru prejudiciul cauzat prin depășirea legitimei apărări), câtă vreme modelul etalon este omul prudent și diligent “ bun tată de familie “; în materie penală nu se pune problema răspunderii pentru culpa cea mai ușoară, ci, fiind vorba de norme de ordine publică, e necesar să se atingă un anumit grad de pericol social, implicit mai ridicat decât cel ce caracterizează ilicitul civil. Excesul scuzabil (reglementat de Codul Civil în art.1360 alin.2 și art. 1362), care în materie penală are valoare de circumstanță atenuantă, în civil nu înlătură răspunderea delictuală; nici el și nici excesul justificat.

Dacă agresorul a fost provocat de cel ce se apără și sunt întrunite condițiile pentru legitimă apărare, în dreptul civil va putea fi angajată răspunderea celui ce se apără.

Starea de necesitate este o situație ce exonerează de răspundere pe cel ce a cauzat o pagubă, în urma unei constrângerii, sau a produs-o urmare a faptului că a fost supus unei reflexi, de moment, privitor la alternativa de a alege între două posibilități pe cea dăunătoare victimei, alegere privită ca salvatoare, ca cea mai oportună fie că este vorba de interesele sale proprii, ale unui terț amenințat, sau interesele colectivității.

Actul ilicit comis în stare de necesitate are la bază natura omului, instinctele și sentimentele sale, conform cărora este firesc să te salvezi de la un pericol decât să te sacrifici, suportând răul ce te amenință.

În cazul săvârșirii faptei ilicite ca urmare a îndeplinirii *ordinului, activității impuse sau permise de lege*, va fi apărat făptuitorul, nu cel ce a dat ordinul. Cauza ce înlătură caracterul ilicit are la bază principiul conform căruia ceea ce legea permite sau impune, nu poate fi ilicit. Prin analogie, principiul poate fi extins în cazul organului ce emite ordinul în condițiile legii. Se impune ca și doctrina românească să rețină, asemenea celei franceze, că și anumite reguli de conduită, obicei (spre exemplu, corecțiile aplicate de părinți) trebuie să înlătore caracterul ilicit, deoarece, dacă lucrurile nu stau așa, copilul ar fi în măsură să solicite tragerea la răspundere a părintelui care i-a aplicat o corecție.

Paul Pricope este de părere că nu este permis acel comportament edictat de o normă, ce contravine dispoziție alteia, dar cu o valoare juridică evident superioară (spre exemplu, cele cuprinse într-un regulament, față de ceea ce este precizat în lege). Acelaș autor este de părere că trebuie reținută opinia adoptată de doctrina juridică franceză, anume de a lua în considerare doar ordinul superiorului-comandant al unei autorități legitime, autoritate ce funcționează în regim de putere publică, explicația fiind că răspunderea civilă delictuală privind interesele de ordine publică, nu admite ca acestea să poată fi încălcate prin acte de conduită dictate de interese private. Opinia este și din punctul nostru de vedere, una justă întrucât nu credem că legiuitorul român a înțeles ca prin ordinul dat de directorul unei companii private de curierat, lucrătorii să fie exonerati de răspundere în situația în care, clienții, preluând coletul refuză să achite contravaloare a serviciului, situație în care angajatul societății, în baza ordinului intern de a nu permite nici o acțiune ce ar putea prejudicia financiar societatea, reține în contul contravalorii serviciului, diverse obiecte personale ale clientului.

Când vine vorba de *clauzele de neresponsabilitate*, acestea sunt valabile, cu anumite condiții: consimțământul să fie dat de titular sau de reprezentantul său; consimțământul să fie informat și liber exprimat; consimțământul să privească drepturi cu privire la care se poate dispune (anume, drepturi privind bunurile și unele drepturi personale nepatrimoniale- cum ar fi cele ce vizează integritatea corporală, sănătatea,etc.); lipsa interdicțiilor, limitărilor explicite sau implicite. Dispozițiile art. 1355 alin.4 C.Civ. nu trebuie interpretate de maniera că victima renunță la dreptul de a obține plata despăgubirilor, ci aceasta consimte ca fapta să fie săvârșită, asumându-și expres riscul producerii unui prejudiciu în patrimoniul său; așadar, nu consimte la cauzarea unui prejudiciu.

Clauza de neresponsabilitate bazată pe consimțământul victimei produce efecte doar când e vorba de o culpă ușoară, nu în cazul intenției sau a culpei grave. În aceste ultime două cazuri, clauzele nu produc efecte, ele fiind nule absolut. Un element de nou, reglementat de art.1356 alin.2 C.Civ., precizează că simpla manifestare de voință, chiar anterioară, a celui vinovat de prejudiciu, nu exonerează, pe motiv că este vorba de o faptă ilicită introdusă în societate. Dacă însă se reține și o oarecare culpă a victimei, este firesc să opereze o atenuare a răspunderii conform art.1371 alin.1 C.Civ.

Analiza cauzelor ce înlătură caracterul ilicit al faptei cunoaște un grad mai ridicat de strictețe decât în materie penală, din pricina faptului că sancțiunea are în civil un rol mai degrabă reparator decât cercitiv; practic acesta ar fi un alt motiv pentru care nu se reține în materie civilă excesul justificat.

Legea civilă nu definește în mod explicit **legătura de cauzalitate**, așa cum procedează în cazul celorlalte elemente ale răspunderii civile delictuale (fie direct sau indirect), ci doar o precizează prin folosirea expresiei “ fapta a provocat acel prejudiciu ” sau “ fapta ilicită de care leagă legea răspunderea trebuie să fie cauza pagubei pricinuite”.

În cadrul Secțiunii 3- **Legătura de cauzalitate**, se pornește de la constatarea că studierea legăturii de cauzalitate prezintă importanță prin prisma faptului că se întâlnesc situații, destul de numeroase, în care un raport are un caracter complex datorită, printre altele și condițiilor ce pot influența într-un anumit fel rezultatul, astfel că nu se poate accepta susținerea lui Kelsen cum că în dreptul penal, categoria de cauzalitate este inutilă, motivul fiind că “societatea este o ordine normativă, constituită dintr-un ansamblu de norme, iar comportamentul uman se apreciază nu în raport de ordinea cauzală a naturii, ci în raport de aceste norme”, întrucât există situații când aceeași împrejurare poate fi cauză, iar în altă situație condiție (spre exemplu, condițiile meteo pot fi uneori cauza unui accident rutier, iar altele pot reprezenta condiția producerii accidentului, în asocierie cu viteza excesivă). Condiția, prin ea însăși, nu generează efectul, dar însoțind cauza, exercită o influență, determinând într-un anumit sens evoluția cauzei și apariția efectului.

Identificarea raportului de cauzalitate a generat o serie de opinii, care au fost centralizate în cadrul unor sisteme precum *sistemul schivalenței condițiilor*, *sistemul cauzei proxime*, *sistemul eficacității*, *sistemul cauzei adecvate*, *sistemul cauzalității necesare*, *sistemul bazat pe categoriile de posibilitate și realitate*, *teoria indivizibilității cauzei și condițiilor*, aceasta din urmă fiind preluată și consacrată de Codul Civil în cuprinsul art. 1369 C.Civ.

În cadrul Capitolului 2- **Cauzele străine exoneratoare de răspundere**, sunt abordate aspectele ce privesc *forța majoră*, *cazul fortuit*, *fapta unui terț*, *fapta victimei*, așa cum sunt reglementate de art. 1351 și art. 1352 C.Civ.

După Planiol, cazul fortuit și forța majoră ar desemna unul și același eveniment, privit însă sub unghiuri diferite. Acesta folosește prima noțiune pentru a desemna originea externă a obstacolului la executare, iar pe a doua pentru a desemna natura insurmonabilă a aceluiaș obiect. Aceste terminologii pot fi utilizate

cumulativ, privitor la acelaș fapt, care trebuie să fie în acelaș timp caz fortuit prin originea sa și forță majoră prin rezultatul său. Art.1351 alin.4 C.Civ, consacră, în mare măsură, cele susținute de Planiol, „ dacă, potrivit legii, debitorul este exonerat de răspundere contractuală pentru un caz fortuit, el este, de asemenea, exonerat și în caz de forță majoră ”. Totuși, **forța majoră** este orice eveniment extern, imprevizibil, absolut invincibil și inevitabil (art.1351 alin.1 și 2 C.Civ.), iar **cazul fortuit** este un eveniment care nu poate fi prevăzut și nici împiedicat de către cel care ar fi fost chemat să răspundă dacă evenimentul nu s-ar fi produs (art.1351 alin.3 C.Civ.).

În privința **faptei terțului**, motivul pentru care aceasta nu angajează răspunderea pârâtului, este aceea că între această faptă și pârât, nu există legătură de cauzalitate. Dacă se dovedește că pârâtul a lucrat cu intenție sau culpă, iar între fapta sa ilicită și prejudiciu există raport de cauzalitate, fapta terțului va putea fi invocată, în anumite limite, pentru a dovedi că fapta pârâtului a cauzat prejudiciul, iar dacă vina celor doi concură (a terțului și pârâtului), ei vor răspunde solidar față de victimă, aceasta putându-i urmării pe oricare din ei; cel ce va plăti întreaga sumă, are posibilitatea să se întoarcă contra celui ce nu a plătit, în limita plății făcute peste culpa sa. Pentru a invoca exonerarea totală sau parțială de la răspundere pentru prejudiciul cauzat, pârâtul trebuie să administreze dovezi, din care să reiasă clar cupla, totală sau parțială a terțului. Pârâtul va fi apărat de sancțiune, numai dacă fapta terțului are caracter imprevizibil și irezistibil, adică îmbracă formele (condițiile) forței majore.

Fapta victimei înseși și fapta terțului înlătură răspunderea chiar dacă nu au caracteristicile forței majore, ci doar pe cele ale cazului fortuit, însă numai în cazurile în care, potrivit legii sau convenției părților, cazul fortuit este exonerator de răspundere, prevede art.1352 C.Civ. Probatoriul în acest caz trebuie făcut, de asemenea, de pârât, condițiile fiind, de principiu, aceleaș ca la fapta terțului. Astfel,

este necesar ca fapta victimei să nu fi fost cauzată prin conduita pârâtului, respectiv să fie imprevizibilă sau irezistibilă; fapta victimei să fie ilicită și comisă cu greșală. Când se reține culpa concurentă a victimei, trebuie precizat că, deși excesul scuzabil nu înlătură caracterul ilicit, el se reține dacă fapta a fost săvârșită și din culpa concurentă a victimei, urmând ca obligația autorului, de reparare a prejudiciului, să scadă proporțional cu culpa victimei (se va reține provocarea din partea ei, respectiv săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă).

Partea finală a tezei, întinsă pe două capitole, **Infracțiunea- condiție primordială a răspunderii penale**, respectiv **Considerente asupra unor cauze ce înlătură caracterul ilicit al faptei**, conferă o cercetare atentă a ceea ce presupune **Răspunderea penală a persoanei fizice**, cercetare făcută nu doar din perspectivă juridică, ci și medicală, psihologică, psihiatrică și nu în ultimul rând sociologică, deoarece *omul- criminal*, în particular și *ființa umană*, în general, își desfășoară activitatea mânat de o serie de factori, nu toti explicabili într-o manieră coerentă, pe baza unei viziuni juridice.

Capitolul 1- ***Infracțiunea- condiție primordială a răspunderii penale***, abordează în cadrul secțiunii arondate *Condițiilor generale pentru existența infracțiunii*, elementele generale, cumulative pe care o faptă trebuie să le prezinte pentru a fi infracțiune, respectiv *să prezinte un anumit grad de pericol social, să fie săvârșită cu vinovăție* (cu intenție sau culpă, după cum statutează norma de incriminare), *să fie prevăzută de legea penală*.

Prin **gradul de pericol social** al unei infracțiuni se înțelege acea stare de neliniște și insecuritate socială, ce se crează ca urmare a violenței, fraudei, indisciplinei sociale. Comiterea unei infracțiuni afectează nu numai ordinea

socială, ci perturbă mediul social, ocrotit în valorile sale fundamentale, prin norma penală. Infracțiunea, prin unul din efectele sale, generează o stare de revoltă, de dezaprobare din partea societății, colectivitatea simte nevoia ca autorul să fie pedepsit.

În materia dreptului penal, se face distincție între *gradul de pericol social abstract*-evaluat de legiuitor la momentul incriminării faptei; evaluarea facându-se prin raportare la obiectul juridic generic al grupului de infracțiuni ; *gradul de pericol social concret*- evaluat de judecător, în baza ansamblului de date propriu faptei deduse analizei, evaluare ce se regăsește încadrul hotărârii de condamnare sau achitare.

Pe lângă obiectul juridic al infracțiunii, aprecierea gradului de pericol social se face și prin luarea în considerare a *elementului material*, anume numărul de acte infracționale, durata prelungirii în timp a activității infracționale, frecvența acțiunii sau inacțiunii; a *rezultatului infracțiunii* (acesta având o semnificație atât cantitativă cât și calitativă).

Faptă săvârșită cu vinovăție presupune existența acelor atribute ce caracterizează comiterea faptelor interzise de legea, anume prevederea și dorința. Vinovăția este acea condiție juridică ce o solicită răspunderea, anume privește aptitudinea de a accepta, înțelege și suporta consecințele penale ale faptei ilicite;se identifică cu atitudinea psihică a făptuitorului, la momentul comiterii faptei, față de conținutul și consecințele acesteia.

Vinovăția nu se confundă cu *capacitatea penal*; ea, vinovăția, vizează legătura psihică, conștiința și prevederea între cel ce comite fapta și fapta însăși, urmările ei, iar capacitatea penală vizează prezența acelor însușiri, funcții psihice pe care persoana fizică le posedă, fără de care ea nu poate voi sau prevedea o faptă.

Voința de a comite infracțiuni (*animus delinquendi*), nu se confundă cu intenția, formă de manifestare a vinovăției. Voința vizează săvârșirea actului, pe

când intenția se întinde și asupra consecințelor actului pe care infractorul le dorește. Voința este capacitatea de a se determina, de a se dirija și de a executa rezoluția luată. Ea reprezintă acea funcție a psihicului orientată spre atingerea unor scopuri propuse conștient, pentru a căror realizare sunt necesare deliberarea, planificarea și organizarea forțelor și acțiunilor subiectului.

Vinovăția nu se confundă cu *discernământul*, care constituie capacitatea de a distinge între ceea ce e permis și ceea ce nu e permis, de a discerne binele de rău; mai exact, de a aprecia fapta și caracterul ei antisocial și de a prevedea efectele periculoase ale acesteia. Discernământul presupune puterea de a aprecia motivele acțiunii sale, de a le distinge pe cele permise de cele nepermise, iar în baza acesteia să fie apt să ia o hotărâre. Capacitatea de a avea discernământul unei fapte depinde, de regulă, de integritatea funcțiilor cognitive, controlul pulsional și emoțional, echilibrul volițional și calitatea conștiinței ce decurge din experiența anterioară de viață, la care se adugă internalizarea valorilor normative simbolice ale societății în care s-a dezvoltat individul.

Fapta să fie prevăzută de legea penală. Calificarea unui fapt drept infracțiune este dependentă de raportul constant ce trebuie să fie păstrat între interesul general al societății și activitatea individuală a omului. În baza acestui raport de echilibru social, omul urmează să fie lovit de pedeapsă, ori de câte ori săvârșește o violare a acestui raport.

Ceea ce particularizează o infracțiune, aspectul care o deosebește de orice altă faptă ilicită, este pericolul social ridicat pe care îl generează; acesta fiind mult mai ridicat decât în cazul celorlalte fapte ilicite, urmare a valorii sociale ocrotite. Infracțiunile au o anumită rezonanță socială prin natura și gravitatea consecințelor ce le generează. Ele implică o răspundere bivalentă, respectiv se realizează o protecție specifică drepturilor subiective ale omului (aspect realizat prin aplicarea sancțiunii penale- pedepsei), la care se adaugă obligația impusă autorului sau celui

chemat a răspunde pentru el, de a repara prejudiciul cauzat (latură ce privește răspunderea civilă).

În cadrul capitolului final- *Considerente asupra unor cauze ce înlătură caracterul penal al faptei*, m-am oprit asupra *legitimei apărări, stării de necesitate, minorității, iresponsabilității și beției*, întrucât am considerat că acestea, în marea lor majoritate, avându-și izvorul în psihicul omului, în structura sa emoțională, reușesc, cel mai bine, a justifica aplicarea unei pedepse „cât mai personale, cât mai apropiată de nevoia omului de îndreptare”.

Științific nu există un drept de apărare, iar legea nu conferă un astfel de drept; ea înlătură răspunderea penală atunci când o faptă a fost săvârșită în *stare de legitimă apărare*, adică în condițiile care justifică renunțarea la răspunderea penală. Așadar, nu este vorba de un drept, ci de o stare, ce produce consecințe juridice. Faptul că legea penală elimină din orbita sa o faptă prevăzută de legea penală, săvârșită în anumite circumstanțe, nu crează prin aceasta dreptul de a o comite, ci recunoaște că incidența legii nu are rațiunea să cadă asupra făptuitorului.

Omul în primejdie reacționează sub impulsul instinctelor, însă reacția sa este una conștientă. Într-o astfel de situație factorul rațional nu poate să înlătore factorul instinctual, deoarece s-ar ajunge la anihilarea capacității de a exista. Dacă însă factorul instinctual ar înlătura factorul rațional, acesta din urmă ne mai exercitându-și controlul în mecanismul lui inhibitor asupra acțiunii umane, va fi vorba de existența unui caz patologic, anume *iresponsabilitatea*.

Persoana aflată în *stare de necesitate* acționează cu voință și conștiință, conștientizează urmările prejudiciabile ale faptei sale, însă se află sub presiunea circumstanțelor. Voința sa se află sub acțiunea unei constrângeri, nefiind posibilă reținerea unei libertăți de determinare. Soluția aleasă este una impusă de împrejurări. Fapta încetează a mai avea un caracter rațional, persoana acționând aidoma unui iresponsabil.

Animus, dorința de a comite actul ilicit diferă de o manieră monumentală față de cel propriu comiterii, în condiții normale, a ilicitului. Spre exemplu, spectatorul aflat într-o sală de cinema cuprinsă de flăcări în momentul în care împinge în toate părțile, calcă în picioare pe oricine sau orice, alege între pericolul de a muri carbonizat și posibilitatea de a se salva prin comiterea unor fapte atroce, deși conștientizează perfect consecințele faptei sale.

Termenul de *minor, minoritate* este propriu dreptului civil, nu penal, primul constituind sediul materiei referitoare la capacitatea persoanei și răspunderii juridice. El a fost împrumutat, deoarece și în materie penală este necesar să existe o capacitate a persoanei de a înțelege caracterul antisocial al faptelor sale și de a-și stăpâni și dirija, de o manieră conștientă, voința în realizarea actelor sale de conduită, capacitate ce se dobândește treptat, pe parcursul procesului de creștere și dezvoltare bio- psihică. Prin minor se înțelege *un copil sau o persoană tânără, care, în respectivul sistem de drept poate fi tratată pentru o infracțiune într-o manieră diferită de cea aplicabilă adultului.*

Minorul, preciza profesorul Tanoviceanu, este o ființă amorală, egoistă, răutăcioasă; “ la el nu există altruismul ”. Este normal să fie așa, deoarece el este mai aproape de animal decât de omul adult, sub aspectul inteligenței, iar inteligența este în legătură cu morala. Această stare de egoism este justificată în cazul copilului prin faptul că organismul său are nevoie de dezvoltare, trebuință ce îl face să dorească totul pentru sine și exclusiv pentru sine. Spre deosebire de adult, minorul este o persoană mereu influențabilă, modelabil, astfel că este oarecum firesc ca, pe parcursul copilăriei și adolescenței, acesta să penduleze destul de des între conformare și manifestări deviante, dar prin mecanismele controlului social comunitatea se apără și, mai ales, reușește, nu de puține ori, să prevină formarea unei personalități delicvente.

Conform Dicționarului Juridic *iresponsabilitatea* reprezintă acea “cauză care înlătură caracterul penal al faptei, constând în aceea că făptuitorul, la momentul comiterii faptei, fie din cauza alienării mintale, fie din alte cauze, nu-și poate da seama, de acțiunile sau inacțiunile sale ori nu poate fi stăpân pe ele”. Prin mențiunea “alte cauze”, urmează a se reține alte situații de natură patologică, tranzitorii, însă suficient de puternice pentru a afecta posibilitatea de autocontrol, diferite însă de alienația mintală.

Iresponsabilitatea poate fi de ordin intelectual (făptuitorul nu își dă seama de ceea ce face), ori de ordin volutiv (făptuitorul nu este în stare să se stăpânescă, să se conducă în acțiunile sau inacțiunile sale). Capacitatea persoanei de a fi sau nu stăpână pe acțiunile sau inacțiunile sale depinde (fiind influențată chiar) de starea de agitație. Agitație este privită ca o dezorganizare globală a conduitelor motorii, corelată de regulă cu o dezorganizare în ceea ce privește ierarhizarea instanțelor psihice. Etiologia unor asemenea stări de agitație este una vastă, putându-se datora intoxicației cu alcool, medicamente (precum amfetaminele), sevrajul rezultat urmare a lipsei medicamentelor sau alcoolului, declanșându-se la persoane cu tulburări în ceea ce privește structura personalității (adică, tip instabil, exploziv, isteric).

Responsabilitatea penală este condiționată de păstrarea discernământului în momentul comiterii faptei; acesta, la rândul său, este condiționat de caracterul inteligibil al faptei și de nivelul conștiinței subiectului, conștiință care la rândul său este determinată de particularitățile personalității care îi stă la bază.

În cazul comportamentelor deviante, expertul este chemat să găsească argumente științifice de natură medicală, menite să ofere justiției o interpretare dinamică a unui proces complex factual-cauzal, să stabilească legătura reală care există între cauză și efect, prin metode de reconstituire a cauzei, pornind de la analiza minuțioasă a efectului.

Din punctul de vedere al literaturii metodologice de medicină legală, situațiile ce impun efectuarea expertizei, sunt următoarele: când infracțiunea este lipsită de mobil evident sau când s-a comis cu o cruzime deosebită (am mai precizat, anterior, că prezența mobilului în conduita ilicită este un semn de normalitate); dacă există indicii sau dovezi că învinuitul a suferit de unele boli care ar putea avea repercursiuni asupra psihicului; când conduita anormală a persoanei, în timpul anchetei, e de natură a pune sub semn de întrebare starea de sănătate psihică a acesteia; când pe perioada detenției, condamnatul are o comportare anormală. Sunt considerați a fi iresponsabili, prin urmare, nu poate fi vorba de răspundere penală : *oligofrenii, cazurile de demență, imbecilii, idioții, cretinii, cei ce suferă de psihopatii, de psihoze disociative isterice, ori schizofrenie paranoidă.*

Aprecierea discernământului este condiționată de caracterul de organizare motivată a faptei, de structura și gradul de dezvoltare a personalității, precum și de structura conștiinței în momentul comiterii faptei. Elementele constitutive ale actului infracțional (conținut, mobil, mod de realizare, comportament anterior și ulterior faptei, circumstanțele în care s-a produs fapta), structura și nivelul personalității (matură, disarmonică, nedezvoltată, deteriorată, demențială, psihotică, nevrotică), al conștiinței (cu cele patru trepte: elementară, operațional-logică, axiologică, etico-morală), boală psihică subiacentă și momentul ei evolutiv, se structurează pe parcursul desfășurării expertizei în ceea ce s-ar putea numi un „diagnostic psihiatrico-juridic”, operațional în condițiile specifice obiectivelor expertizei respective.

Beția este o stare anormală, de pierdere a rațiunii, a discernământului.

Alcoolul anulează inhibiția corticală, cerebrală, blochează sistemele feedback (de retroacțiune), eliberând prin aceasta agresivitatea, exacerbează impulsuri

instinctuale (adică creează ceea ce se numește *dezangajarea necesară comiterii actului*).

Sub aspect psihologic, intoxicația etilică devine sursa conflictului, generează agresivități, urmare a scăderii criticii față de propriul comportament, pierderea simțului măsurii și a tactului, răspunderea prin reacții afective deosebite, la cauze banale, însoțite de o decompensare a personalității normale.

Sub aspectul discernământului, faptele imputabile, comise sub influența alcoolului, vor fi analizate prin prisma diferențierii ce trebuie să existe între stările de beție obișnuită și starea de alcoolofilie, ambele caracterizate prin păstrarea discernământului, iar cele de alcoolomanie, caracterizate prin decompensări psihotice.

După modul de producere, beția poate fi accidentală (sau fortuită)- s-a produs fără voința infractorului și fără ca el să fi putut să o prevadă; voluntară;preordinată.După gradul de intensitate, beția poate fi incompletă- funcțiile psihologice superioare (gândirea, limbajul, personalitatea, etc) sunt slăbite, individul devine impulsiv; completă- funcțiile psihologice superioare sunt paralizate, iar forțele musculare anihilate; beția epileptică- se caracterizează prin pierderea cunoștinței și convulsii puternice; beția psihopatică- caracterizată prin alterații mintale și psihice permanente, apogeul fiind “ *delirum tremens*”. Aceste ultime două forme sunt stări de alienație mintală.

Din punct de vedere civil, alcoolul are ca efect alterarea consimțământului. De exemplu, în situația în care, unei persoane, i se administrează alcool, ori este adusă în stare de ebrietate pentru a o forța să își dea consimțământul cu privire la întocmirea unui act, pe care în mod normal nu l-ar fi încheiat dacă nu era în stare de ebrietate, acel act va fi lovit de nulitate absolută, întrucât consimțământul a fost viciat.

În materie penală, problema stării de ebrietate (fie ea alcoolică sau rece) impune analiza mai multor situații. Astfel:

- Dacă o persoană, pentru a comite o infracțiune, respectiv pentru a-și găsi imboldul să porceadă la punerea în aplicare a hotărârii de a comite infracțiunea, consumă (anterior) alcool, el va răspunde pentru acea infracțiune, iar starea de beție premeditată va fi reținută ca o agravantă legală, personală;
- Situația se prezintă la fel și atunci când o persoană intră în stare de ebrietate pentru a-și spori motivația de a comite infracțiunea; este vorba tot de o beție preordinată, premeditată;
- Sunt situații când o persoană își cunoaște comportamentul atunci când consumă alcool, motiv pentru care evită acest lucru, tocmai pentru a se feri de eventualele neplăceri. Alt cineva, cunoscând acestea și căutând, totodată să îl compromită, ori să se folosească de el pentru a se comite o infracțiune, îi strecoară o substanță excitantă, stupefiantă în băutura, fără să fie observat, sau îl imobilizează în timp ce îl constrânge să inhaleze aburi de alcool. În cele două situații va fi vorba de o beție accidentală involuntară.

În cazul beției patologice și al alcoolismului cronic, situația juridică este cea a alienațiilor mintali, fiind vorba de beția anormalilor.

În domeniul dreptului penal, nu doar starea de ebrietate a autorului este cea care produce efecte asupra pedepsei, ci și starea de ebrietate a subiectului pasiv are repercursiuni asupra sancțiunii. Astfel, în cazul accidentelor rutiere, se reține și culpa victimei, mergând nu numai până la reducerea pedepsei aplicate autorului accidentului, ci chiar la exonerarea de răspundere.

Ca și în cazul altor împrejurări ce exclud caracterul penal al faptei, este necesar, în cazul beției, ca starea de inconștiență să existe la momentul comiterii

infracțiunii. Dacă cauzalitatea fizică a infracțiunii a fost pusă în mișcare anterior stării de anormalitate, când subiectul se afla în stare normală din punct de vedere bio- psiho- fizic, iar rezultatul s-a produs, după ce acesta intrase în stare de alienație alcoolică, va fi vorba de acțiuni *liberae in causa*.